

בבית-הכנסת דלקה החנוכיה עוד זמן רב לאחר שסיימנו תפילת ערבית.
 חשכה רבה שררה בו ורק הפתילות הדלות המבליחות לאיטן פיזרו במקצת
 את האפלה. אוירה זו של בית-הכנסת השרתה עלינו פחד. שדים ורוחות,
 עליהם שמענו רבות, או נשמות מתים ונרות דולקים בידיהם, מרחפים היו
 בדמיוננו בחללו. ודיה היתה צעקה אחת בפי הילדים כדי להבריא אותנו
 הביתה חוורים ורועדים מאימה.

שמחת החג הורגשה במיוחד בשבת חנוכה שהיתה גם ראש חודש. שלושה
 ספרי-תורה הוצאו מההיכל. את פניהם קידם החזן בפסוק "מי לא יראך
 אביר הגויים" — נעימה שהביעה את המורא והפחד להמצאם של שלושה
 ספרי-תורה בתוכנו.

בקוצר רוח חכינו ליום האחרון של חנוכה. הדלקת שמונה קעריות השמן
 השרתה שמחה מיוחדת בבית שהואר כולו באורה של החנוכיה. עומדים היינו
 ומצפים לבואו של אבא. וכשנכנס, מיד התחלנו מרקדים סביבו וקוראים
 בדבקות "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד". בשעת מעשה עוקבים היינו אחריו
 ובמיוחד אחר כיסי ה"אנטרי", הקפטן שלו, מנחשים אם יש בהם דמי
 חנוכה, ה"חנוקאליק". באותה שעה היינו לוחשים באזנה של אמא ומבקשים
 ממנה כי תשפיע על אבא לתת לנו דמי חנוכה הוגנים "כפי כבודנו", כלומר
 לפי גילנו. דמי חנוכה הללו וכן דמי הפורים שקיבלנו מהורינו, מהדודים
 ומהסבחות הזינו אותנו ופירנסונו בכל חדשי השנה. כי מי שמע באותם ימים על
 "כסף כיס". לעתים רחוקות ביותר ראינו צורת מטבע בשאר ימות השנה.
 לאורה של החנוכיה מסתכלים היינו בהנאה ברבע מג'ידי או בחצאי המג'ידים
 שקיבלנו מידי הורינו. את המטבעות הנוצצות הללו נטלנו עמנו אל יצועינו
 והסתרנו אותן מתחת לכרים. בעינים עצומות למחצה תולים היינו מבטינו
 בפתילות החנוכיה שהלכו אט אט וכבו עד שהיה בא מלאך השינה ופורש
 עלינו את סוכת שלומו. בעצב מר נפרדנו מהחנוכיה שהאירה משכנותינו
 בכל לילות החנוכה.

ג

גם ילדי המוסלמים בירושלים העתיקה ובחברון יצאו לשוטט בבתים
 ובחצרות שבשכונות המוסלמיות כדי לאסוף מגדנות ושאר מאכלים. אך מה
 רב היה ההבדל בין דרכיהם לדרכנו. אביא כאן את השיר ששרו אותו נערי
 השכנים הערבים בעיר העתיקה של ירושלים.

לולא פולאן מה ג'ינא חללי אל כיס ואעטינא
 אעטינא חלוינא צחנין בקלאווה
 ג' אי עלינא ג'אי פי אידינא אל עצא
 נודרוב אל חאוויא וארע'פיין שאמיאח
 וארע'פיין שלביאח חי אללה יא אולאד אל שאם
 פיהא אל ח'וח' ואל רומאן דולבי דולבי
 דולבי אבו אל עביד דולבי אבו רקבה

0.724567

(אלמלא כבודו של פלוני לא היינו באים. התר את הארנק ותן לנו.
 תן לנו את המתנה המגיעה לנו. שתי צלחות של המאפה הידוע "בקלאווה",
 השמר והזהר בידינו המקל. נכה בו את מאלפת הנחשים. נוסף לכך תן לנו
 גם שני ככרות לחם ממאפה דמשק (העשויים מקמח סולת) ושני ככרות יפים
 ונאים. תנו לנו את אשר תתנו. אתם בני ארץ דמשק [סוריה] שיש בה
 אפרסקים ורמונים.

הם לא הסתפקו בבצלים, שמן וקמח, אלא דרשו ככרי דמשק העשויים
 מסולת. הם באו במקל וביד חזקה ואף השתמשו בביטויים זולים. ואילו ילדי
 תלמוד תורה, באו בברכות ובתחנונים.

ד

את השיר "אה קי מוס וינימוס" שהבאתי בתחילתו של פרק זה שמעתי
 בפעם האחרונה מפי הישיש המופלג ח'אוג'ה יוסף ברזאני, זמן קצר לפני
 פטירתו. ביקרתיו בביתו ומצאתיו שוכב על ערש דווי. כשראני, שאל אותי:
 הזוכר אתה את השיר שהיינו שרים אנו הילדים בחנוכה? אם כי זכרתי את
 השיר השיבותי לאו, כדי לגרום לו נחת רוח, שכן ראיתי בפניו שמבקש
 הוא לשיר אותו באזני.

הוא התיישב במיטתו והתחיל לשיר. שר בהתלהבות. עיניו נצצו באור
 של תקופת הילדות. כשהגיע למקום "יא מוזדאן, יא מוזדאן" (כבר נותנים,
 כבר נותנים) עלתה התלהבותו. בעיני דמיוני ראיתו בין חבריו התלמידים
 בתלמוד תורה של הספרדים רוקד ושמח עמם לאחר שבעלות הבית נעתרו
 לבקשתם והעניקו להם בצל קטן או שום.

הוא שר את השיר עד תומו. כשסיים, נאנח ואמר: "קי טי בו דיזיר. איס

בירדאד קי אביאה עניות, אמא אביאה טאמביין אליגרייה. אוי נו אי עניות
 אמא נו אי אליגריה" (מה אומר ומה אדבר, נכון הדבר שאן שררה עניות
 אבל גם שמחה היתה בצדה. כיום אין עניות, אך גם השמחה פרוחה לה).
 בראשית תנועת התחיה לימדונו שירים אחרים במקום אלה של ילדותנו.
 זוכר אני אחד מאלה שלימדנו חכם יהודה קאסטיל, מורנו מבית-המדרש
 דורש ציון, שנפתח במילים: "על החלון נר הדלקתי, נר חנוכה ילד נעים".

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
 ילדות בירושלים הישנה - א פרקי הוי מימים עברו (שבת ומועד) יהושע, יעקב בן חנניה גבריאל עמוד מס : 57

חסד עשה עמנו הקדוש־ברוך־הוא שנתן לנו כמה ימי שמחה בין חג הסוכות לחג הפסח. חדשי החורף בירושלים היו קשים מנשוא. גשמים עזים וכפור, ברד ושלג פקדו אותנו בלי הפוגה ואילצונו לכלוא עצמנו בתוך החצרות והבתים שלא היו מוגנים כלל מפגעי החורף. התקרות דלפו והכתלים היו מכוסים טחב. לפעמים נערם שלג רב לפתחי החדרים וחסם את היציאה החוצה. הקור היה עז והבגדים שלבשנו לא היה בהם כדי לגונן על גופנו. בימי חורף ארוכים אלה סגורים היינו כמעט עד חשכה בתוך חדרי־הלימוד הקרים, החשוכים והמקומרים, של בנין תלמוד־תורה שבתוך החומות ובית־המדרש "דורש־ציון" שמחוץ לחומות. יושבים היינו על ספסלים ארוכים צמודים אלה לאלה למען יחס לנו. בקרן־זווית שבחדר ישב החכם נסים וארון מכורבל ב"סמארה" (פרוה שנהגו ללבוש אותה בחורף מתחת לגלימה) רועד מקור אף הוא.

חרף הסגריר ששרר בחוץ שמחנו בהגיע רגע השחרור מכלאנו. עתה נתנו פורקן למרץ שהיה עצור בנו כל היום. בדרכנו הביתה מבית־המדרש "דורש־ציון" עברנו על פני שדה, הוא רחוב המלך ג'ורג' היום, וששים היינו לשקוע בביצות ובשלוליות עד ברכינו.

רק בהגיענו הביתה ראינו מה שעוללנו לעצמנו במשוגותינו. נעלינו שבלאו־הכי קרועות היו ומטולאות ביד לא־אמונה נתנפחו מגשם, הבגדים שעלינו רטובים ואצבעות הרגליים והידיים צפודות מקרה. נחמה פורתא מצאנו שעה שישבנו מסביב ל"מנגאל", כלי נחושת או ברזל שבו בערו פחמים. אך דא עקא שכשביקשנו לחמם ידינו היו אלו כואבות מחמת הקור. הנעליים והבגדים נערכו סביב ה"מנגאל" כדי שיתייבשו אבל חומה של האש הועיל להם אך במעט.

כשעלינו על מיטותינו חשנו ביתר־שאת באותה צרה שהיתה מנת חלקנו.

אבעבעות-חורף ("סאפאניוניס") פשטו על אצבעות הרגליים והידיים שבערו כמו אחזתן אש. זולת זאת הגירוי המתמיד, התשוקה העזה לגרד במקומות הנגועים היתה מוציאה אותנו מדעתנו ולא אחת שפכנו דמעות לרוב בטרם נרדמנו. במיוחד דוה היה לבנו על אחיותינו שחייבות היו לעזור לאמא בשטיפת הכלים והדחת הרצפות ובשל כך גתנפחו ידיהן עד לבלי הכיר. למחרת, כשעמדנו על רגלינו רועדים מקור וביקשנו לנעול נעלינו, נתברר כי עורן נתקשה והיה לאבן ובשום פנים לא עלה בידינו לתחוב רגלינו פנימה. תארו לעצמכם, מצד אחד געליים צרות ומצד שני אצבעות נפוחות. רק בדי-עמל ותוך כאבים עצומים הצלחנו סוף סוף לחוש את רגלינו, הנתונות בתוך מנעלים, פוסעות אט אט לעבר בית-האולפנא.

בהגיענו למקום חיכה לנו "מושון אל סחליבגי" (שנקרא כך על שם ה"סחלב", משקה טעים מתובל בקינמון וג'ינג'יבר — זנגביל), שהיה מוזג לנו, חם ומהביל, לתוך ספלים שמהם גמענו בהנאה רבה. מושון היה מופיע בחצר בית-המדרש "דורש-ציון" ועל צווארו כעין אסל שבקצהו האחד תלוי קומקום גדול עשוי פח ומתחתיו מחתה בה בערה אש גחלים, ובקצהו השני מין דלפק נייד, עליו היו ערוכים הספלים, הצלחות וצנצנות הקינמון. אנו הכנסנו ידינו לתוך כיסינו ושלינו כמה קבקים וחצאי קבקים ומטליקים שהיינו מושיטים לו למושון. לפעמים לא היתה הפרוטה מצויה בכיסנו וביקשנו ממנו לתת לנו מן המשקה בהקפה. מושון היה יהודי סלוניקאי טוב-לב והוא נעתר לנו. "פיאן פ'יז'ור" (טוב, בחור) היה אומר, ואף-על-פי שלא רשם את החובות זכר בדיוק כמה נשארנו חייבים לו.

מכאן ששמחותינו בעונת החורף הארוכה מעטות וצנועות היו. לכן אין תימה שכה עלו לבנו כשהגיעו ימי החנוכה, ט"ו בשבט ופורים. יושבים היינו ומונים באצבעותינו כמה שבועות חלפו מאז החג הקודם וכמה זמן נותר לנו לצפות עד לחג הבא.

סמל חג ט"ו בשבט היו ה"בולסאס", אלה שקיקי הפירות העשויים בד שנשאנו אותם תלויים על צווארינו בדרכנו לבתי-המדרש ולבתי התלמוד-תורה. דמו בנפשכם את התלמידים הקטנים הולכים חבורות חבורות כשעל צוואריהם מתנוודדים שקיקי-בד לבנים שבתוכם תפות זהב, מעט חרובים, קצת גזר, מעט צימוקים וקמצוץ בטנים ושתיים-שלוש תאנים.

בערב ט"ו בשבט הייתי מבקש מאמי כי תחפש ב"קאשה" או ב"פאול"

(תיבות וארגזי עץ בהם שמורים היו הבגדים) סדין בלוי וקרוע כדי לתת לאחותי הבכירה למען "תגזור" ממנו מספר "בולסאס" לי ולאחי הקטנים. הסדין הבלוי בידי מפיל הייתי תחנתי לפני אחותי, שידעה לתפור על מכונת התפירה הקטנה של "זינגר" בעלת הידית הקטנה, כי תתפור כמה שקיקים ותשחיל בהם "גאייטאן" (חוט לבן) לתלותם על צווארינו. הייתי מבטיח לה כי אסייע לה ואגלגל את ידית מכונת התפירה בשעה שהיא תכוון את המחט על הבד. רק לאחר הפצרות מרובות היתה אחותי נעתרת לי. עומד הייתי על-ידה ועוזר לה ואחי הקטנים סובבים אותנו ומצפים בקוצר-רוח לקבל את השקיקים.

בערב ט"ו בשבט המתה חנותו של שמואל "איל פיפטרו" (מוכר האפונים והזרעונים הקלויים) כשם שהמו שאר החנויות בירושלים העתיקה שעסקו במכירת פירות יבשים. שקים גדולים עמדו שם גדושים שקדים, אגוזים, צימוקים, תאנים, תמרים, בטנים ועוד. מתוך ערימה גדולה של "פאפיליראס" (שקי נייר) עשויים בצורת קונוס נטל בעל החנות שקית אחת לבקשת הקונים שצבאו עליו וצעקו: שמואל, "אונה אונסה די אלמינדרה" (אוקייה של שקדים), "דוס אונסאס די איגוס" (שתי אוקיות של תאנים) וכו'. השקיקים הריקים על צווארינו חיכינו בקוצר-רוח לשובו של אבא. לאחר סעודת הערב פרשה אמא למטבח וכעבור זמן קצר חזרה ובידיה טס גדול עליו ערוכים היו הפירות בסדר למופת. הבה ואפרט מקצת מן הפירות שהיו מצויים באותם ימים רחוקים של ילדותי.

נתחיל בתפוח הזהב. לכאורה היה פרי זה מצוי בשפע, אף-על-פי-כן לא השיגה ידנו לקנותו, שכן יקר היה. האורחים נתכבדו ב"טאזיס די פורטוקאל", פלחי תפוזים על קליפותיהם חתוכים לרוחב, שאמא היתה עורכת על גבי מגש ובוזקת עליהם סוכר דקיק. האורח נטל לו חלק מתפוז ואכל את תוכו בצורה אלגנטית ולאחר מכן ניגב את שפתיו במגבת קטנה רקומה שהיתה מונחת בקצה המגש.

אספר מעשה שאירע לי בתפוח זהב. הימים ימי מלחמת-העולם הראשונה. למדתי אז בבית-המדרש "דורש ציון". בבנין זה שבצדו האחד נמצאת היום מסעדת "אורינט" ובצדו השני שוכנת לשכת העבודה, מאחורי רחוב מרדכי בן-הלל הכהן. בבית שממול חילקו באחד הימים תפוחי זהב רקובים

למחצה שהובאו ממושבות יהודה לשם חלוקתם בין תושבי ירושלים. יש להזכיר שבשנות מלחמת-העולם הראשונה שרר רעב בארץ ובמיוחד בירושלים. החלוקה נעשתה דרך אחד החלונות שפנו לעבר הסימטא המחברת את רחוב מרדכי בן-הלל הכהן ורחוב יפו. גזקקים רבים מבני ירושלים עמדו זמן רב מול אותו חלון כדי לזכות בתפוח אחד או שניים. אני ילד הייתי והעמידה מול החלון כדי לזכות בתפוח זהב אחד לא סייעה הרבה, שכן המחלק לא יכול לראות אותי. אז טיפסתי על הקיר ואחזתי בסורגי החלון וביקשתי את חלקי. בגורלי נפל תפוח זהב גדול ושלם, אך מה רבה היתה אכזבתי כשתקעתי שיני בו והנה טעמו מר, שכן רקוב היה. טעמו של אותו תפוח זהב עודנו שמור בפני.

מחצית תפוח זהב היתה ארוחתי לבית-הספר באותם ימי מלחמה שבלעתי עם פרוסת-לחם דלה.

אם תפוח-זהב היו יקרים שלא לפי הישג ידינו גם בימים כתיקונם, תפוחי-העץ על אחת כמה וכמה. ומה היה מראהם של תפוחי-העץ? קטנים היו וחמוצים במקצת. ואם נזדמנו לנו תפוחים יותר גדולים היה אבא נוהג בסעודת שבת לחותכם חתיכות חתיכות ולהשרות אותן ביין. רק לאחר מכן היינו נועצים שינינו בהן בהנאה ובתשוקה. "אונה מנסנה", תפוח-עץ שלם, לאו כל אדם זכה בו.

נמצאו גם תפוחי-עץ זעירים שאותם נהגו הערבים לטבול בתמיסת-סוכר אדומה. בגופו של כל תפוח תקעו מקל דק ואת המקלות נעצו בעלי צבר גדולים. כל תפוח ממותק כזה נמכר במטליק. וכך זכינו ללקק את הסוכר האדום שבראש כל תפוח ולאכול את התפוח הקטן שהסתתר מתחת לשכבת הסוכר.

את החרובים (ח'ארובאס) השחורים ראינו רק בט"ו בשבט. פרי זה לא נתקלנו בו בשאר ימות השנה. יותר מכל פרי אחר סימלו החרובים את ט"ו בשבט, וכן גם הגזר (סאפ'אנוריאס). באותם ימים שונה היה הגזר מזה שאנו מוצאים היום. חלקו התחתון היה מצבע ירקרק, רך, ואילו בגרגירי החרובים היינו משתעשעים.

"קלמנטינות", לא היו בנמצא בימים ההם ולא ידענו על קיומן. במקומן היה לנו ה"יוסף אפנדי" שהיה לו דמיון כלשהו לקלמנטינות, אלא שקליפתו היתה שטוחה ורכה ונקלפה בקלות.

בין הפירות שגדלו בארץ יש להזכיר את האפונים, ה"ביליביזיס"^{החיות 1234567} הקלויים, הלבנים-קשים והצהובים-רכים שהיו מלעיטים אותנו בהם כמעט בכל שבת כשהיינו הולכים ל"לימוד" ועליהם ברכנו "בורא פרי אדמה".^{אוצר החכמה} ה"ביליביזיס" יחד עם ה"פיפיטאס (הורעונים) די קרפוס" (של אבטיח)^{החיות 1234567} ו"אי די קאלאבאסה" (של דלעת) היו עולים בשבת על שולחנו של כל יהודי יחד עם ה"קאקאווס" (בטנים) הקלויים וה"תרמוזיס" (תורמוס), שהיו משרים אותם מבעוד יום במי-מלח, בקדרה של חרס. כל אלה שימשו תחליף לסיגרה (אין לוגאר די סיגארו). האפונים והצימוקים (פאסאס) הוגשו לאורחים ב"למודים". קומץ מהם היינו נוטלים בשלוש אצבעות.^{אוצר החכמה} גם האגוזים היו מתוצרת הארץ. האגוזים הטריים (לאס מואיזיס פ'ריסקאס)^{החיות 1234567} באו מחברון. את הקליפה הירוקה קלפנו באצבעותינו ותוכו של האגוז היה טרי וטעים. היו גם אגוזים בלי קליפה ירוקה שתוכם היה יבש יותר.^{אוצר החכמה} את השקדים אכלנו בעודם ירוקים. ניתן היה למצאם בשוק סמוך לחג הפסח מסודרים ערמות ערמות בסלי הקש העגולים (סחארות) של הפלחיות. השקדים היבשים טעימים היו אף הם אך השתמשו בהם במיוחד לשם עשיית "מארוג'ינוס" וה"מאסאפאן" (מיני מתיקה) "די אלמנדרה" (של שקדים). השקדים נקלפו ונטחנו עד דק, הוסיפו סוכר עד שהיו עיסה קשה. נתנו את העיסה בתוך תבניות עד שהפכה לפלחים פלחים בעלי-צורה. את הפלחים עטפו בנייר-זהב דקיק ((ב'אראק) והגישום לאורחים בתגיגת ברית-מילה. גם היולדת אכלה מה"מאסאפאן", שכן השפיע רוב חלב על שדיה. השקדים נאכלו גם בהיותם קלויים וטעמם היה ערב לחר. סוחרים ובעלי-חנויות נהגו בשעות הערב של ימות הקיץ בשובם לבתיהם אשר מחוץ לעיר, לעבור על פגיו של מוכר-השקדים הקלויים שעמד בקרן הרחוב מול גן העיר וצנצנת בידו. הוא היה מקיש עליה בכוסית כדי למשוך את תשומת-הלב של העוברים והשבים, ובעזרת כוסית זו היה חופן כמות שקדים מתוך הצנצנת ונותן בכף ידו של הקונה, צידה לדרך.

את ה"קאסטאניאס" (ערמונים) הביאו מחוץ לארץ. אכלנו אותם קלויים או מבושלים במים רותחים בתוך קדרה של חרס. נעזרנו בכפית כדי להוציא את תוכם ולשימו בפינו.

התמרים היו משני סוגים, בודדים או בצורת דבלה.

התאנים היו מצויות בשפע בארץ אך לא היו דומות לתאנים הארוזות כיום

בעטיפות ניילון המובאות מתורכיה או מיוון. הן היו פשוטות בתכלית, עגולות, שחורות. כמובן שנהגנו לפתוח תחילה כל תאנה כדי לבדוק אם לא שרצו בה תולעים.

הפרי היבש ששימש לנו למאכל ולמשחק כאחד בחג הסוכות ובחג הפסח היה ה"פיניונים". את תוכם אכלנו ובקליפותיהם שיחקנו. נהגנו לסדר אותם בקבוצות של שלושה, שניים ופניון אחד. הסתרנו שתי קליפות בכף ידנו והשקנו אותן זו בזו כשם שמשיקים קוביות, והיה אם יצאו שתי הקליפות הפוכות על גביהן הרי זכינו בקבוצת הפיניונים שהיתה מורכבת משלושה, ואם נחו שתי הקליפות על גביהן זכינו בקבוצה בת שני פיניונים, וכשיצאה קליפה אחת על גבה והשנייה על בטנה זכינו בפניון אחד.

ה"אלביאנאס", סוג אגוזים קטנים וטעימים, וכן השקדים שנהגו להגיש לאורחים בזמן ביקוריהם בחגים נתפצחו בעזרת "פארטידור", מפצח. היו גם ה"פרונאס", השזיפים השחורים לקינוח סעודה, רתוחים במים שנועדו לשתייה כתרופה לעצירות.

לפעמים עלו על שולחנו גם רימונים שאמותינו שמרו אותם מחג הסוכות כדי שנברך עליהם בערב זה.

והיכן אפשר למצוא היום את ה"חבג'ג'יס", את ה"בוטמס" (מעין גרגירי פלפל ירוקים חמוצים) ואת ה"קניה מוניס", אשר ילדינו אינם יודעים כלל מהי צורתם. אלה היו הפירות שעלו על שולחנו בליל ט"ו בשבט.

שאלתי פעם את ח'אווג'ה יוסף ברזאני המנוח: הלא תמיד טענת שירושלים ענייה היתה וכיצד תסביר את השפע הזה שעלה על השולחן בבתי אבותינו? והוא השיב: הלא רוטל אגוזים עלה אז שנים-עשר מטליקים ורוטל שקדים עשרה מטליקים, ואילו היום קילו שקדים מחירו עשר לירות.

ועל שפע הפירות הללו נוספו שני סוגי יין, שעל האחד ברכנו "בורא פרי הגפן" ועל השני "הטוב והמטיב". זה היה החג היחידי שבו ברכנו שתי ברכות שונות על היין. עיקר דאגתם של אבותינו היתה לברך על "שבעת-המינים", אולם הרבו גם בפירות אחרים ו"בני עמך" החזיקו במצוה זו יותר מאחרים.

בשבתנו ליד השולחן הרבינו לברך. בושה כיסתה את פנינו כשלא ידענו להבדיל בין פרי שיש לברך עליו "בורא פרי אדמה" לבין פרי שהברכה היא "בורא פרי העץ". לאמיתו של דבר כיצד יכולנו לדעת אם פרי זה גידולו

על עץ ופרי אחר מקום צמיחתו באדמה? והלא מעולם לא הרחקנו לכת מבתינו, לא יצאנו לשוטט בטבע וכל עניין זה של שדה ואחו היה לנו, ילדי ירושלים באותם ימים, בחינת עולם רחוק וזר. מזמן לזמן היה אבא מתקן את ברכותינו בנימה של תרעומת. אולם עוד הוא רוטן והפרי כבר בפינו ואז היינו אומרים "בורא פרי מי לו קומי", היינו בורא פרי שכבר אכלנו אותו, ומתגלגלים מצחוק.

כמובן שלא יכולנו לאכול את כל הפירות כולם בלילה אחד ושלשלנו משהו מכל פרי לתוך השקיקים שלנו. השקיקים על צווארינו פרשנו למנוחת לילה. כשהקיצונו למחרת הבוקר ראינו, למגינת לבנו, והנה הפירות כולם הפכו עיסה אחת דביקה.

ב

החלק השני

כשם ש"שבת זכור" בישרה את חג הפורים כן בישרה "שבת בשלח" או "שבת שירה" את חג ט"ו בשבט. הצד השווה בין השבתות שבשתיהן נהגנו לרקוע ברגלינו ברצפת בית הכנסת בשעת קריאת התורה כשהקורא הגיע לקטע "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים". מפסוק זה ועד סוף הפרשה ליווינו את שמו של עמלק ברקיעות על הרצפה. ביחוד הפלאנו מכותינו כששמענו את שלושת הפסוקים האחרונים הפותחים במילים "ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע", וגומר עד סוף הפרשה. נדמה לי כי "עמלק" זה אשר הופיע חודש לפני פורים לא בא אלא כדי להזכירנו כי חג הפורים הולך וקרב ויש להכין "ציד מלחמתי" כגון "קפסונים" ו"פאטנג'יאס" ו"אבק שריפה" בו מילאנו את חוריהם של מפתחות. (על כך עוד ארחיב את הדיבור בפרק על פורים).

אולם לא נתפרסמה שבת בשלח אלא בזכות ה"חמין די טריגו" או "חמין די סיבאדינה קון פאג'ה", דהיינו חמין של חיטה או חמין של גריסין עם רגל פרה, שנאכל לשובע בכל בית בישראל. ואכן בשבת זו נהג ה"תמחוי" לחלק מנות לעניים כדי שיוכלו להכין את החמין כהלכתו. ואם אירע ובשבת בשלח נשבו רוחות סוערות וירדו גשמים ולפעמים גם שלג, הרי טעמו של חמין זה היה ערב לחיד שבעתיים.

אמנם החמין היה ערב לחכנו, אך הכנתו היתה קשה, וביחוד מלאכת ניקויה של רגל הפרה. רואה אני רגל זו המכוסה שערות שחורות, טלפיה

המטונפים מגואלים ברפש ובזבל, מוטלת במטבח ומעוררת בחילה. רק לאחר שהיתה בה ידה החרוצה של אמא לנקותה, לגרדה ולשפשפה היטב, נמצאה ראויה להיטמן יחד עם החטים או הגריסים בתוך הקדרה. אך לפני שהוטלה פנימה עברה הרגל הנקייה למשעי לידי של אבא שהיה מרסק את עצמותיה בעלי של המכתש. רק לאחר עמל רב זה זכינו לטעום מהפאג'ה בשבת בבוקר.

יודעי ח"ן מצאו כי חמין זה הוא מן התורה, שכן ראשי תיבות של "ויהי בשלח פרעה" הם: "ונתגו (בני) ישראל השם ישמרם בשבת שירה לאכול חמין פרסה רבה עם החטים".

ג

כבר סיפרתי בתחילתו של פרק זה כי בדרכנו אל בתי-המדרש היו ה"בולסאס", שקיקי-הבד המלאים פירות, תלויים לנו על צווארינו. מראה זה היה משיב נפש ובמיוחד שבה את לבם של החכמים שלנו שנתנו עינם בפירות שהבאנו עמנו. החכמים שלנו דוד פנסו, משה נחמה, יעקב מבורך וחיים קסוטו מה הם עושים? מריקים את תוכם של השקיקים לתוך צלחת גדולה, מערבבים את הפירות ותוך כדי כך "מושכים" לעצמם את הטובים והנאים שבהם כדי לעשות "ויאכלו". התלמידים לא התרעמו על "משיכה" זו שכן לכבוד גדול נחשב המעשה שעשו החכמים שלקחו להם מפירותיהם. ביום זה בטלים היינו מלימודים. מיד לאחר בואנו לבתי-האולפנא התפזרנו ויצאנו מחוץ לחומה ופנינו מועדות לעבר בית-הקברות של הקראים שנמצא על יד בית-החולים האנגלי לעיניים שבשכונת "אבו-תור". לפעמים הרחקנו לכת עד "ביר יוב" (באר איוב), אלה מי השילוח ההולכים לאט, לאחר ש"נפתח" (סי אבריו) מחמת הגשמים המרובים. עומדים היינו על שפת "הנהר הגדול" וזורקים לתוכו קליפות תפוחי-זהב ועוקבים אחריהן עד שנעלמו מן העין.

כשנוסדו בתי-ספר עבריים, מודרניים, הפך ט"ו בשבט לחג של נטיעות. ה"בולסאס" נעלמו מעל צווארי הילדים ובהיותם פוסעים בתהלוכה היו שרים:

חדר קטן צר וחמים ועל הכירה אש

שם הרבי לתלמידים מורה אלף בית.

שירי ילדות

השיר מצוי בספרי המקראות שחוברו ונדפסו במזרח אירופה ואיני בטוח אם היתה להם לילדי הספרדים שלמדו מתוך מקראות אלו אותה תחושת חג שהיתה לנו בילדותנו.

1234567

ד

שירי ילדות

המשתכנים הראשונים בשכונת "אהל משה" נהגו להרחיק ביום זה מהלך חצי שעה ברגל כדי לראות אותם שלושה אילנות שקראו להם "לוס טריס אירמאניקוס", שלושה אחים, אשר עליהם סיפרו כי הם מתחבקים ומתנשקים בליל ט"ו בשבט.

1234567

עוד סיפרו כי בליל ט"ו בשבט נוהגים כל האילנות להתחבק וכל מי שזוכה לראותם בכך ובשעת מעשה הוא מבקש איזו משאלה, מובטח לו כי משאלתו תקויים. מעשה ביהודי אחד שהוציא את ראשו בעד לסורגי החלון בשעת התחבקותם של האילנות. משאלתו היתה כי תינתן לו "קאביסה גראנדי" (ראש גדול), היינו שיחונן אותו אלהים בדעת ותבונה. אותה שעה גדל ראשו עד שלא יכול לחלוץ אותו מסורגי החלון. לשמע צעקותיו חשו אליו השכנים, הביאו משור וניסרו את הסורג ובהוציאם את ראשו נוכחו הכל כי קטן הוא כבתחילה.

אבותינו נהגו לשיר שיר ספרדי לכבוד ט"ו בשבט שהיה מעין דו־שיח בין הפרחים לאילנות. דודתי טיאה ליאוג'ה די קואינקה עדיין זוכרת בית אחד משיר זה:

"דישו איל טריגו גו מי ביאס מינודיקו קי די מי און לה ג'נטי אונס קואנטוס ביסקוג'יקוס אי לו ייבאן פור קאמינו אי דיוין ברכת בורא מיני מזונות".

תרגומו של השיר כך: אומרת החיטה: אל תראוני שגרגירי קטנים, שכן מהם עושים בני אדם כעכים ומצטיידים בהם בלכתם בדרכים ומברכים "בורא מיני מזונות".

בעיר העתיקה נהגו השכנים להתאסף בבית אחד, להביא את סירי האוכל והפירות לאכול בצוותא ומרבים בשמחה.

קדושה יתרה היתה לחג ט"ו בשבט בימים ההם. רבנים ו"מגינים" נהגו

לצאת ביום זה לשדות ולברך את "ברכת האילנות". מספרים על הרבנים רבי בנימין אלקוצ'ר ורבי בן ציון קואינקה, שני הרבנים שנהגו לערוך טיולים בימי חול ובשבתות בשדות סביב לשכונת מונטיפיורי, שעליהם נבנו כעבור שנים שכונת קטמון והמושבה היוונית, כי ביום ט"ו בשבט היו מקפידים לצאת ולברך את הברכות.

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה
 ילדות בירושלים הישנה - א פרקי הוי מימים עברו (שבת ומועד) יהושע, יעקב בן חנניה גבריא'ל עמוד מס : 67

דומה כי חגיגנו לא באו אלינו מאליהם. אנו, תינוקות-של-בית-רבן, התכוננו, ^{אוצר החכמה} הכשרנו את עצמנו וסללנו את הדרך לבואם. פיוטים, מזמורים ופזמונים שרנו לכבודם ורק לאחר מכן נעתרו לנו ובאו אל בתינו. לזכותנו יש לזקוף את ^{אוצר החכמה} אורת השמחה והדוות-החיים שנוצרה סביב לחגים. כלום היה בא חג-הפורים אם לא למדנו תחילה ב"חדר" (כותיף) את "מי כמוך" ואת "מגילת-אסתר"?

זכה חג-הפורים ששבת מיוחדת תכריז על בואו, הלא היא "שבת זכור". בשעת קריאת התורה קרא המפטיר את הפסוק "והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך מסביב... תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח". ברגע זה דרוכים היינו אנו הקטנים ל"מבצע" מיוחד. מבט אחד וכל הרגליים נעתקו ממקומן והתחילו רוקעות ברצפה בכל הכוח ומרביצות בעמלק הטמון מתחת לקרקע בית-הכנסת. זה היה המקרה האחד והיחיד שבו העזנו להפריע בגלוי ובלא מורא את קריאת התורה. בשאר כל הימים ישבנו בשקט ולא הוצאנו הגה מפינו בכל שעת הקריאה בתורה. זאת הפעם לא גער בנו איש, לא החזן ולא השמש. הורינו נראו מחייכים ורק כדי לצאת ידי חובה פנו אלינו, וזאת מן השפה ולחוץ, "יא באסטה", מספיק, די.

פרשת הכאות המן התחילה לפני קריאת התורה כאשר פתחנו באמירת "מי כמוך" שהיתה מלווה בהזכרת שם המן. בו ברגע ממש דפקנו ברגלינו ודאגנו שלא יימלט חס וחלילה המן אחד מתחת לרגלינו הקטנות. ואכן משהגיע החזן לפסוק "קדשתי לצוררי מזבח, ואכין לבניו מטבח בעוון אביהם המרצח, ואלה שמות הילודים לו, רצצתי, פרשנדתא וכו'" התנפלנו בשצף קצף על בניו אלה של המן והכינו בהם עד חרמה. היה במעשה זה משום נקם ושילם על כל העלבונות, הבזיונות, הקללות והמכות שספגנו מידי שכנינו בלכתנו אל בית התלמוד-תורה שבעיר העתיקה ובשובנו משם

כשנאלצנו לעבור דרך שכונת "הר ציון" והשכונות שמסביב ל"ימין משה".
 את כל הבזיונות הללו ספגנו בדומיה. הנערים הערביים היו "קלעים"
 מצוינים וידם אמונה ב"מוגיטות" (מקלעות), ועוד מרחוק ידו עלינו אבנים.
 ברקיעה על הרצפה ברגלינו הקטנות והרוות באה לידי ביטוי "גבורתנו" שלנו.
 פיוטו של ר' יהודה הלוי "מי כמוך" היה מקובל מאד בחג הפורים. כידוע
 חיבר הלוי את פיוטו זה לפי סדר האלף-בית. מספרים כי משהגיע עד לאות ר,
 לא ידע כיצד להמשיך ותלמידו ר' אברהם אבן-עזרא סייע לו להשלים את
 הפיוט עד תומו.

שתי התיבות "מי כמוך" היו להן כמה משמעויות ששימשו לנו לעניינים
 שונים בשאר ימות השנה בבית וברחוב. משפטים מתוך "מי כמוך" היו בחינת
 גינוי בפינו כדי להוקיע אלה מחברינו שהיו מתנשאים עלינו. במקרה זה
 קראנו לעומתו "מלך הוקם על כבדו, נשיא ורם על כל קצין וראש". כשמי
 מחברינו נענש על חטא שחטא קראנו לעברו "גם פליטה לא היתה לו".
 ואם חטא בשנית הטחנו בפניו "וזה הוסיף על חטאתו פשע". ואם סר חינו
 של חבר מעלינו גם בשבילו נמצא לנו פסוק מן המוכן, כגון "אשר החילות
 לנפול לפניו לא תוכל לו". וכשרצינו לרדת לחיו של מישהו אמרנו:
 "נשקה למלך סם המות רועץ". המונח "סם המות רועץ" היה שגור גם בפייהם
 של הגדולים. כשרצו לקלל אמרו: "כי ביבאס סם המוות רועץ" (ישקוד
 סם המות רועץ). ואם כרע נפל מישהו ואנו, אכזרים כפי שהיינו, שמחנו
 לאידו וצעקנו לעברו: "חבלי יולדה יבואו לך".

גם צד היתולי היה ל"מי כמוך". כשהיינו שבים מן ה"חדר" הביתה לפנות
 ערב ומוראו של החכם לא היה עלינו שרנו את "מי כמוך" בנוסח שחיברנו
 בעצמנו: "מי כמוך לה בוראג'ונה סי ביביו איל בינו ארומפיו לה בוג'ה"
 (מי כמוך השיכורה אשר שתתה את היין ושברה את החבית). "נוסחאות"
 מסוג זה הדבקנו גם לפסוקים מתהילים ושיר השירים.

שבת זו שבת זכור, מכונה היתה בפינו בשם "שבת די פולאריס". וזה
 מעשה הפולאריס: קרקעית של בצק וביצה זקופה תקועה בה. מעל לביצה
 מחנשא מגדל עשוי בצק הדומה לעץ תלייה. לפולאר שלוש דפנות שהתלכדו
 בקציהן. מסביב לדפנות חישוקים של בצק. בתי-החרושת של סידס וחביליו
 הכינו אף הם פולאריס, אך אלה היו עשויים מסוכר.

ב

חג הפורים היה באותם ימים כשם שהוא בימינו חג "הקאראנטוניאס", המסכות שהופיעו רובן במשך היום וקצתן בלילה.

מה דמות היתה למסכות שהתחפשו בהן גדולים וקטנים? "סאמארה" (פרווה) הפוכה. הורינו הרבו ללבוש פרוות והיא היתה חלק עיקרי וחשוב ממערכת המלבושים. הגברים לבשו את הפרוות מתחת לגלימות והנשים מעל לשמלות. סוגי ה"סאמארה" היו שונים, מהם משובחים ויפים ומהם פשוטים. ובכן פרווה הפוכה כמוה כלבוש של מסכה. תחפושת אחרת היתה עשויה מקלפים. כיצד? נטלו קלפים (קארטס) ותפרו אותם על גבי מכנסיים בלויים או על גבי המעיל. את הראש והפנים עטפו בשק, שתי קרניים בקצהו כאזני חמור, שני חורים פתוחים משני צדדיו, אור לעינים. מאחוריהם היה זנב של בד. לובשי המסכות החזיקו בידיהם מטאטא שליווה אותם בריקודיהם. למתניהם תלו פעמונים שתלשום מצווארי חמורים וגמלים אשר צלצלו נוגות ושמחות כאורחה המתנהלת בשוק או ברחובות ה"מדאן". אחרים לבשו "שארואליס", סרבליים, כאותם של ה"קוואסים" שפסעו לפני הראשון לציון, הקונסולים, או כאלה של הספנים הערביים. האיפור היה פשוט בתכלית. משחת נעליים מרוחה על הפנים. ה"קארינטוניאס" החזיקו "טרבוקה" (תוף ערבי) לשמח את לב הרוקדים והצופים בהם. אלה שידעו פרק בשירה שרו כמה "קומפלאס דה פורים", חרוזים לפורים, בלשון לאדינו. אלה שלא ידעו הסתפקו בקריאות: הורר, הורר...

אנו הילדים תחפושנו היתה ממין אחר. מסכות קרטון בעלות צורות משונות, אף גדול ולחיים תפוחות, שקנינו בחנות המכולת או אצל קאפילי בשוק הבטראק שבעיר העתיקה. המסכות הללו תלויות היו להן בפתחי החנויות בחוטים ארוכים — מחוזה משובב לב.

שונות היו המסכות שנראו בשכונות שמחוץ לירושלים העתיקה. הללו עשירות היו יותר, כביכול, כגון בגדיהם הישנים של הורים וסבתות, תרבוש בלוי של סבא או בגדים הדורים יותר של נשים סלוניקאיות ונשי איזמיר עם ה"קופיאס" על הראש.

מסותרים מאחרי המסכות הללו יצאנו לבקר את קרובי-המשפחה, את השכנים והידידים. לא קל היה לזהותנו אלא אם כן השמיע מי מאתנו קול או הברה כלשהי. מאידך גיסא גם לאחר שנתגלתה זהותנו לפני הקרובים

העמידו הללו פנים כאילו עדיין תוהים הם עלינו לידע מי אנו. אולם אנו קצרי-רוח היינו לגרוף את דמי הפורים וכשהסירונו את המסכות היתה הפגישה לבבית ביותר, רצופה צחוק ושובבות שבסופה זכינו למנות של "דולסוראס", מיני מתיקה, נוסף על ה"פורימליק", דמי הפורים.

חנויות הממתקים של חביליו וסידס טרחו להכין מיני מתיקה מיוחדים לחג הפורים. בכל ימות השנה דאגו לגדולים וייצרו חלבות בנות צבעים שונים, סוכריות-שקדים לבנות וגם ורודות וכן ביליביזיס טבולים בסוכר קרוש. ואילו בפורים דאגו לקטנים והוציאו לשוק, ערוכים על גבי דוכנים בפתח חנויותיהם, מיני צעצועים עשויים סוכר, פרימיטיביים, שהסבו לנו עונג רב. הם היו דמויי-כלים שונים, כגון גאליג'אס, קבקבים, טיג'יראס, מספריים, מגילות קטנות, פולאריס ועוד, והכל עשוי סוכר ותבלינים. אולם סוכר זה היה קשה כאבן וכששמנו את הצעצועים בפינו כדי לנגוס מהם היינו משאירים שם שן אחת או שתיים. כך חוסכים היינו לעצמנו ביקור אצל ריפאלאג'י אשכנזי, יהודי בעל זקן ארוך שירד על חזהו, שהיה ממונה על קבלת חולים בבית-החולים רוטשילד שברחוב החבשים. ריפאלאג'י אשכנזי אף שהיה יהודי חביב ומסביר פנים נתייראנו אנו הקטנים ממנו, שכן הוא החזיק בתוך הכיס הגדול של הסינר שעטף את גופו צבת גדולה לעקירת שיניים. וכך מלקקים היינו את הסוכר שבצעצועים יחד עם הדם שנטף מפינו.

ג

לאמיתו של דבר שימש חג הפורים לרבים מתושבי ירושלים מסוה לצרכים מצרכים שונים. בריות מכל הסוגים נסתתרו מאחרי תחפושות ומסכות. קאראנטוניאס מסוג אחד יצאו מ"העארה", רחוב היהודים שבירו-שלים העתיקה והן היו המבהילות ביותר. צורותיהן היו משונות, על גביהן נשאו חטוטרות גבוהות ובידיהן החזיקו קורבאג'ים, שוטים. הללו צעדו על פני רחובות ירושלים בחוצפה וביהירות כמו היה כל העולם כולו היום להם בלבד. מגמת פניהם — "כיבוש" השכונות החדשות שמחוץ לחומה שבהן נשתכנו גבירי העיר. במטאטא שבידיהם הלמו על דלתות הבתים שנסגרו בפניהם כבפני פורעים ותבעו בתוקף דמי פורים וביד רחבה. כיוון שהכירו את תושבי השכונות בשמותיהם פנו אליהם בדברי-מוסר ותוכחה כגון אל תהיו "גינג'יאס דה תמוז" (פשפשים של תמוז), כלומר קמצנים,

שכן פורים "איז אונז בייס אל אניו" (פורים רק פעם בשנה חג הוא). ומחמת בושא וכן כדי שלא להתגלות לעיני השכנים בקלקלתם, היו הגבירים הללו נענים להם ביד רחבה ואף כיבדו אותם בכוסית עראק. אלה שהכירו את דרכיהם הנלוות של בני החבורה הללו ביכרו להתנהג אתם "קון פוליטיקה", היינו באדיבות, בנימוס, באמרי-נועם. חוששים היו להתנגש עמיהם, לבוא לידי ריב-שפתיים ואולי גם לידי תיגרה. אלה היו אנשים עזי-פנים, מרי-נפש, פורקי-עול שאספו נדבות בדרכי-כפייה לפרנסתם וגם לשעשועיהם. ^{הערה} אנו הילדים פחד ורעדה תקפוננו מששמענו צעדיהם של ה"שאבאב" הללו המלווים בקולות הטארבוקה. נתייראו מפניהם יותר מאתנו עסקני העדה ונכבדיה.

בריות מסוג שני שנסתתרו מאחרי התחפושות היו עניי ירושלים. הללו נרתעו מלאסוף נדבות בגלוי ובראש חוצות. הם פנו אל רגש הרחמים והחמלה שבלב והתזירו תמורה חלק הנדבות שקיבלו על-ידי ששיעשעו גדולים וקטנים, רקדו ושרו לפניהם. הקבקים, המטליקים והגרושים שקיבלו נצטברו לסכום מסוים שבו שילמו שכר-דירה עבור החדרים האפלים שהתגוררו בהם. אכן, זה היה הטעם שרבים מתושבי ירושלים העניים דחו את תשלום שכר-הדירה עד לאחר חג הפורים.

נוסיף על אלה סוג שלישי של מבקשי נדבות, בלתי-מחופשים אמנם, ולא למען עצמם אלא בשביל זולתם. חכמים וסתם עסקנים ביקרו בבתי שונים ואף כי לא הכריזו במפורש על מטרת בואם עמדו הכל על כוונתם. למראית עין פתחו בברכות ובאיחולים לבעלי-הבית, טעמו מן המאכל והמשקה שהוגש להם, אך בסופו של דבר נטלו את התרומה שהוענקה להם. אי-אפשר היה לסרב לאלה החכמים והעסקנים, שכן הליכותיהם האצילות, דיבורם הנאה וחיוכיהם הנלבבים היה בהם כדי לשכנע.

וירושלים היתה הומה מעניים. בחוברות השנתיות שהיה מפרסם ועד העדה הספרדית, משנת תרנ"א ואילך, נזכרו שמותיהם של כל העניים אשר קבלו קמחא דפסחא. הרשימה השתרעה על פני כמה עמודים והסתיימה במספר "סך הכל עשרת אלפים ומאתים ושבע נפש, או עשרת אלפים וחמש מאות נפש אשר עיניהם נשואות לה' ואל רחמי אחיהם שבגולה שיחוננום". ורשימת הערים שמהן באו העניים והתישבו בעיר הקודש היתה ארוכה אף היא וכללה למעלה משמונים ערים מכל ערי ארצות המזרח הקרוב

והרחוק. החלק הארי של העניים נמנו עם בני העדה המערבית (צפון אפריקה) והתימנית שהיו ענייה הקבועים של העיר.

ביום פורים נהג רבי יוסף פראג בנו של הרב יצחק פראג, מוסד בית-המדרש "דורש ציון" לפני מאה שנה, אבי-סבי מצד אמי, להעמיד בפתח ביתו "בסטה" שולחן ועליו כמה צלחות ובתוכן מיני מטבעות גדולות וקטנות שמהן היה מחלק נדבות לכל עובר ושב עני, יהודים ומוסלמים.

נדיבות לבם של בני משפחת אִמֶך ביום הפורים, אמרה דודתי ליוג'ה קואינקא, גרמה לפעמים טרדה לסבך, הוא אבי, חכם גבריאל, שכן העניים היו תובעים ממנו כי יעניק להם נדבות ביד רחבה כדוגמת משפחת אִמֶך. ואילו סבך פונה היה לעניים ואומר להם בלשון רכה ומלאת חן, "אירמאנוס, יו סי תלמיד חכם" (אחים תלמיד חכם אני) "אי נו טומו חלוקה" (ואין אני בזון מכספי חלוקה).*

אספו נדבות בתג הפורים גם מוסלמים אשר שימשו את המוסדות היהודים. נכנסו הביתה ועל פניהם ארשת של כובד-ראש ועליצות כאחד ובפיהם ברכות כגון "כל עאם ואנתום בח'ייר" או "כל עאם ואנתה סאלם". בין מאספי הנדבות יש למנות גם את הקאוואסים, שמשים, של הקונסוליות השונות שבעיר. אלה הופיעו בבתיהם של בני חסותם בעלי ה"אחמאיה" (רובם מבני העדה האשכנזית) לבושים בגדי-כהונתם ההדורים. זבלי העיריה, אלה שבכל ימות השנה טורחים היו לאסוף על גבי חמוריהם הקטנים והכחושים את אשפתה של ירושלים הופיעו אף הם, לבושים ביום זה בגדים נקיים ופשוטים.

לא חסרו גם ה"אלתייה", דהיינו אלה המנגנים ששימחו את האורחים בחתונות, ברית מילה וכו'. עזריה וחבריו הופיעו בכלי-הזמר שלהם, "סנטור", "נקארה", "פנדרו" והיו פורטים עליהם. תוך כדי כך שרו כמה "קומפלאס די פורים" (שירי-עם פורימיים). מה שניתן להם לא היה איפוא בחינת נדבת-חינם. מלבד דמי-פורים כובדו בכוסית עראק ובמיני מאפה. הם כונו בפי הילדים מנגני "בדרי לאמה זאר יא עיני" בגין אותו שיר אשר בו קידמו כל אורח שנכנס לאולם השמחה ואשר נועד לחלוק לו כבוד. האורח לא טמן

* אבי סבי ר' יצחק פראג נהג לקבל תמיכות מחוץ לארץ וחלוקה מכולל הונגריה. בשנת תרכ"ז יסד את בית המדרש "דורש ציון" שהספרדים קראו לו "לה אישכולה די פראג" (בית הספר של משפחת פראג). בית ספר זה קיים עד היום בירושלים.

[1234567]

ידו בצלחתו אלא כיבדם בעין יפה. זה היה מעין דמי-כניסה. תכופות אירע שטרם הספיקו המנגנים לשיר בית אחד לכבוד הנכנס וכבר בא אורח שני, ואז היו חוזרים על אותו בית כמה פעמים.

עדיין נשאר לנו להזכיר אורחים מסוג אחר שבאו ליטול את המגיע להם בשעות אחר הצהריים. כוונתנו לאופים. הללו החזיקו בידיהם בכל ימות השנה את כל יגיען ועמלן של אמותינו, כגון החמינים של שבת, המגשים המלאים עוגות, ובעיקר טבלות הלחם שנלוש עם שחר בבית והובא לתנוריהם לאחר הפצרות מרובות בידי השליח, אל מוסן, אשר עמס את הטבלה על ראשו. האופים ידעו את מעמדם ואת ייחוסם. בכל ימות השנה גומלים היו לעצמם ביד גדיבה ממה שלקחו במשיכה מתוך המגשים, כגון כעכים, בוריקאס, ועוד מעשי מאפה לפי ראות עיניהם ויצר לבם. אמהותינו השלימו עם הגזרה בלי לפצות פה, שכן חששו מנקמתם של האופים ושליחיהם ושליחי שליחיהם. כשאר האורחים כן גם האופים פותחים היו בכניסתם בברכת "תזכו לשנים רבות" ולאחר שקיבלו מנה כפולה ומכופלת פנו אמהותינו אליהם בבקשות כגון "ג'אנו נו מיטאס לוס חמינים סירקה די לה לומברי" (אל תניח את החמינים בקרבת האש), או "נו מי כימיס לוס סיניס די בוריקאס" (אל נא תשרוף לי את מגשי הבוריקאס).

הם, האופים, לא חסכו בשעת רצון זו בהבטחות. "סוברי לה קאביסה עלא עיני וראסי. נו טינגה די פינסאר" (על עיני ועל ראשי. אל תדאגי). דיאלוג זה חזר ונשנה מדי שנה בשנה בחג הפורים.

ד

מסכות, פורימליקים, דמי פורים, לא היו עיסוקינו היחידים ביום זה. חלק ניכר מזמננו תפס מסחר מיוחד לפורים. על הבנים הגדולים, דהיינו בני עשר ומעלה הוטל לעסוק במשלוח מנות לשכנים ולקרובים ולידידים או ללוות את העוזרות שנשאו את מגשי משלוח המנות ובכך זוכים היו גם ב"דמי-פורים". על כל פלאטו, מגש, שהגיע אלינו חייבים היינו להחזיר אחר תחתיו לפי כבודו וערכו של השולח ולמסרו בידי השליח שהביאו. ותמיד נתעוררה השאלה איזה "פידאסו", כלומר איזה חלק מהמנה יש להשאיר ואיזה להחליף. ובפעולה זאת שחייבת היתה להיעשות מתוך שיקול-דעת מהיר תלוי היה הרבה כבודה של המשפחה.